

Prethodno priopćenje

Rukopis primljen 26. 1. 2017.

Prihvaćen za tisak 19. 10. 2017.

<https://doi.org/10.22210/govor.2017.34.03>

Ivana Trtanj

itrtanj@foozos.hr

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti
Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Hrvatska

Jelena Kuvač Kraljević

Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Hrvatska

Jezična i govorna obilježja dječjega pripovjednog diskursa: analiza na mikrostrukturnoj razini

Sažetak

Analizirajući pripovijedanje na mikrostrukturnoj razini, moguće je prikupiti podatke o onim jezičnim elementima pomoću kojih se postiže koherentni diskurs. U skladu s tim, prikupljeni pripovjedni uzorci djece u dobi od šest i deset godina u ovom su radu promatrani u odnosu na četiri jezične i govorne mjere: sintaktičku složenost, gramatičku točnost, verbalnu proizvodnju i govornu tečnost. Provedena neparametrijska statistička analiza upućuje na značajnu razliku samo na varijabli gramatičke točnosti. S obzirom na tako dobivene podatke, pretpostavku ovoga rada – da će djeca u dobi od deset godina brže i tečnije pripovijedati dulje priče temeljeći ih na složenim sintaktičkim strukturama te pri tome imati manje gramatičkih odstupanja u odnosu na djecu u dobi od šest godina – moguće je prihvatiti samo u dijelu koji se odnosi na manji broj gramatičkih odstupanja.

Ključne riječi: diskurs, pripovjedna sposobnost, mikrostrukturna razina, jezične mjere, gramatička točnost

1. UVOD

Pragmatički razvoj određen je pravilima i načelima kojima se organiziraju obavijesti na razini rečenica, međurečenica te posebice na razini koja ih nadilazi – nadrećeničnoj. S psiholingvističkoga stajališta to znači da je potrebno proučavati kako djeca ovladavaju jezičnom organizacijom na diskursnoj razini, jer pravilna organizacija obavijesti osigurava proizvodnju povezanoga i sadržajno smislenoga diskursa. Iako je diskurs po svojem unutarnjem ustrojstvu niz kontekstualiziranih jedinica jezične uporabe, ipak njegovo oblikovanje nije uniformno jer se ono ostvaruje nizom oblika (žanrova) predstavljenih na kontinuumu od pripovijedanja do izlaganja (Shriffin, 1994). Nije stoga neobično da proces ovladavanja diskursnim oblicima traje tijekom cijeloga jezičnog razvoja, što znači tijekom cijeloga života. Iako je to područje lingvistike – diskurs i diskursna analiza – još uvijek dobrim dijelom nerasvijetljeno, što zbog same prirode diskursa, što zbog velikoga broja čimbenika koji na njega utječu i povećega broja diskursnih analiza, neupitno je da je pripovijedanje diskursni oblik koji se razvojno javlja prvi (McCabe, 1998; Toolan, 2001).

Tradicionalno se pripovjedni diskurs u području diskursne analize promatra na dvjema razinama: na razini mikrostrukture i na razini makrostrukture. Makrostruktura se odnosi na hijerarhijsku organizaciju priče koja uključuje strukturu epizoda i komponente gramatike priče (Heilmann i sur., 2010), te je kao takva jezično neovisna (Gagarina i sur., 2012). Mikrostruktura obuhvaća one jezične elemente kojima će se osigurati koherentni tekst, a to su leksičke veze (primjerice kolokacije, sinonimi, homonimi, meronimi i dr.), složene sintaktičke strukture te kohezivne veze među njima, kao i načine označavanja referenata. Mikrostruktura i makrostruktura dva su različita, ali međusobno povezana aspekta koja stoje u pozadini sposobnosti proizvodnje pripovjednoga diskursa (Pearson, 2001; Gagarina i sur., 2012). Ovaj se rad temelji na analizi pripovjednoga diskursa na razini mikrostrukture primjenjujući nekoliko jezičnih mjera na sintaktičkoj i morfološkoj razini.

1.1. Jezične mjere

Jezični se razvoj u godinama nakon vrtićkoga razdoblja, a time i pripovjedna sposobnost, razlikuje od jezičnoga razvoja u prvim godinama života s obzirom na sadržaj i brzinu usvajanja jezičnih elemenata (Nippold, 2007). Primjerice, nakon pete

godine djeca tečnije i uspješnije upotrebljavaju riječi i gramatiku te proizvode i oblikuju dulje i složenije diskurse kao što su pričanje izmišljene priče, pisanje eseja, sudjelovanje u dugim i složenim razgovorima (Bates, 2003). Stoga je zanimljivo, primjenjujući različite jezične mjere na razini mikrostrukture, promatrati promjene u jezičnoj izvedbi pripovjednoga diskursa između djece mlađe i starije dobi.

Niz je jezičnih mjera kao što su prosječna duljina iskaza, broj pojavnica, natuknica, omjer natuknica i pojavnica, broj obličnica, omjer obličnica i pojavnica (o jezičnim mjerama vidi više u Kuvač i Palmović, 2007; Kelić i sur., 2012), kojima se procjenjuje mikrostruktura. Da bi se pristupilo primjeni jezičnih mjera potrebno je prethodno sve sintaktičke strukture uključene u analizu definirati putem T-jedinica koje uključuju gramatički najkraću dopuštenu rečenicu ili C-jedinica koje su identične T-jedinicama, ali uključuju i iskaze u kojima nedostaje nezavisni dio, a sam iskaz proizlazi iz komunikacijske situacije (primjerice, odgovor *Da* čini jednu C-jedinicu na upit *Je li došla mama?*). Upravo se T- ili C-jedinicama najčešće mjeri duljina diskursa u školskoj dobi (Scott, 1988). Tako je, primjerice, rabeći C-jedinice njihov tvorca Loban (1976) analizirao sintaksu razgovornoga diskursa 211 djece koja su longitudinalno praćena od vrtića do 17. godine života. Rezultati su pokazali da, iako sporo, prosječna duljina C-jedinica raste s porastom djetetove kronološke dobi. Štoviše, unatoč sporom rastu, duljina mjerena u C- ili T-jedinicama smatra se značajnim pretkazateljem jezičnoga razvoja nakon pete godine (Loban, 1976; Nippold, 1993). Uz te jedinice, pokazateljima sintaktičkoga razvoja u školskoj dobi smatraju se i prosječna duljina iskaza (PDI) i rečenična gustoća (engl. *clausal density*) (Nippold, 1993). Jednako kao i kod C- i T-jedinica i te mjere pokazuju postupno povećanje tijekom školskoga razdoblja i adolescentskih godina.

Westerveld i Moran (2011) u svom su istraživanju usporedile izvedbu djece u dobi od šest i sedam godina, odnosno skupinu djece koja je bila u razdoblju početnoga čitanja sa skupinom djece u dobi od jedanaest godina, odnosno u razdoblju kada je vještina čitanja automatizirana. Autorice su potvrdile da se te dvije dobne skupine razlikuju u diskursu s obzirom na mjere govorne tečnosti i gramatičke točnosti tako što je izvedba djece starije dobi tečnija i gramatički točnija. Međutim, jednako kao i u istraživanju Nippold i suradnika (2005), Westerveld i Moran (2011) nisu pronašle razlike u sintaktičkoj složenosti mjerenoj u T-jedinicama te u mjeri rečenične gustoće. Autorice smatraju da prve godine obrazovanja, kada se vještine čitanja i pisanja rabe

na osnovnoj razini da bi se tim vještinama ovladalo, ne pridonose sintaktičkom razvoju na način da su promjene u sintaksi na tim mjerama značajne. Međutim, Nippold i suradnici (2005) pronalaze značajnu razliku u porastu broja T-jedinica nakon 13. godine. Rezultati tih istraživanja upućuju na zaključak da se uslozňjavanje na sintaktičkoj razini događa u onim godinama kada su djeca tijekom obrazovanja izloženi formalnijim jezičnim situacijama i zadacima, uključujući i pisane diskursne oblike poput eseja, proze pa čak i diskursa znanstvenoga stila.

Osim s obzirom na jezičnu složenost, dječja jezična proizvodnja s porastom kronološke dobi postaje sve tečnija i brža. Međutim, Fiestas i suradnici (2005) navode da u jezično zahtjevnim situacijama, kao što je upravo pripovijedanje, djeca imaju više netečnosti u smislu zastajkivanja, oklijevanja, pogrešnih početaka i proizvode više poštapalica, odnosno imaju više ometača u govoru (engl. *maze*). Iako su netečnosti tipične i za spontani govor, Leadholm i Miller (1995) navode da se ometači u govoru posebice pojavljuju onda kada govornik treba izraziti apstraktnu ili složenu ideju ili proizvesti onaj diskursni oblik kojim još nije u potpunosti ovladao. Ometači u govoru odraz su unutarnjih procesa jezične proizvodnje (Loban, 1976; Leadholm i Miller, 1995; Fiestas i sur., 2005).

Primjenjujući jezične mjere: prosječnu duljinu iskaza, rečeničnu gustoću, prosječnu duljinu u T-jedinicama te analizirajući broj gramatičkih odstupanja i govornih ometača, cilj je ovoga rada analizirati mikrostrukturu pripovjednoga diskursa djece u predškolskoj i školskoj dobi. Središnje je pitanje rada koja se od promatranih jezičnih i govornih obilježja mijenjaju s porastom dobi? U skladu s dosadašnjim istraživanjima pretpostavlja se da će desetogodišnjaci biti uspješniji na svim ispitivanim varijablama, i to tako da će brže i tečnije pripovijedati dulje priče temeljeći ih na složenim sintaktičkim strukturama te pri tome imati manje gramatičkih odstupanja.

2. METODE ISPITIVANJA

2.1. Ispitanici

Ispitivanjem je obuhvaćeno ukupno dvadesetero djece: desetero djece u dobi od šest godina i desetero djece u dobi od deset godina. Sva su djeca jednojezični govornici hrvatskoga jezika i urednoga jezično-govornog razvoja.

Tablica 1. Osnovni podatci o ispitanicima (dob i spol)**Table 1.** Subjects' basic data (age and gender)

	N	Kronološka dob / Chronological age		Spol / Gender	
		M	Raspon / Range	M	F
Skupina predškolske dobi / Preschool group	10	6,34	6,00 – 6,09	5	5
Skupina školske dobi / School-age group	10	10,23	10,00 – 10,06	5	5

2.2. Ispitivački materijal

Dječji pripovjedni uzorci prikupljeni su slikovnicom *Frog, Where Are You* (Mayer, 1969). Priča se sastoji od 24 crno-bijele slike bez teksta i predstavlja visokostrukturirani poticaj, tj. poticaj u kojem je određen okvir priče s obzirom na likove, problem i rješenje problema. Priča je tipična dječja priča s junakom, problemom, nizom akcija koje proizlaze iz toga problema i sretnim završetkom, te je takvim sadržajem i strukturom odgovarajuća za djecu predškolske i školske dobi.

2.3. Način ispitivanja

Sposobnost pripovijedanja može se poticati na dva načina: pričanjem priče različitoga stupnja strukturiranosti ili prepričavanjem. U ovom su radu pripovjedni uzorci izdvojeni načelom situacijskoga uzrokovanja (vidi Kelić i sur., 2012), što znači da su zabilježene reakcije na poticajnu metodu pripovijedanja. Situacijsko uzrokovanje uporabom opisanoga materijala upotrijebljeno je u ovom istraživanju zbog dvaju razloga: 1) uporaba istoga materijala u određenoj mjeri ograničava veličinu uzorka, čime se pretpostavlja da će djeca sličnih jezičnih sposobnosti proizvesti približno jednak broj iskaza te 2) pretpostavlja se da će poticajni materijal utjecati na izbor rječnika koji se rabi te tako omogućiti veću kontrolu nad ispitanikovim diskursom. Sukladno tomu svaki će ispitanik imati barem približno jednaku mogućnost proizvodnje pogreške. Naime, u visokostrukturiranim poticajnim materijalima ispitanik je vođen u odabiru rječnika, ali i gramatičkih kategorija koje se rabe (Hržica i Lice, 2013).

Svako je dijete ispitano pojedinačno u svom vrtiću, odnosno školi. Dijete je trebalo najprije samo pogledati slikovnicu, a nakon toga je ispričati ispitivaču uz ponovno gledanje slikovnice. Tijekom pričanja priče ispitivač nije smio pomagati i komentirati dječje pripovijedanje. Dječje su priče tonski snimljene te naknadno

transkribirane u programu CLAN i obrađene u programu za računalnu obradu govornoga jezika CHAT (MacWhinney, 1997).

2.4. Obrada podataka

U ovom su radu praćena sljedeća jezična i govorna obilježja kao konceptualne varijable: sintaktička složenost, gramatička točnost, verbalna proizvodnja i govorna tečnost. Na operacionalnoj razini te su varijable analizirane na sljedeći način:

- a) Sintaktička složenost izmjerena je prosječnom duljinom iskaza mjenom u riječima (PDIr)¹ te rečeničnom gustoćom (engl. *clausal density*) koja se dobije tako što se ukupni broj rečenica podijeli s ukupnim brojem T-jedinica².
- b) Gramatička točnost izražena je ukupnim brojem gramatičkih odstupanja koja su zabilježena u pripovjednim uzorcima obiju ispitanih skupina. U gramatička odstupanja uključena su sva razvojna odstupanja i otkloni od standarda uvjetovani djetetovom vertikalnom dvojezičnosti (Kuvač i Cvikić, 2005) kao što su odstupanja u fleksiji, tvorbi, sročnosti, redosljedju riječi i druga.
- c) Verbalna proizvodnja izražena je duljinom uzorka mjenom ukupnim brojem T-jedinica te tempom pripovijedanja izraženoga brojem riječi izgovorenih u minuti (WPM, engl. *word per minute*). Za izračunavanja broja izgovorenih riječi u minuti potrebno je podijeliti ukupan broj svih izgovorenih riječi s ukupnim vremenom trajanja iskaza.
- d) Govorna tečnost izračunata je brojem proizvedenih ometača u govoru (engl. *maze*), odnosno brojem zastajkivanja, oklijevanja, pogrešnih početaka, ponavljanja, hmkanja, samoispravljanja, poštapalica.

S obzirom na to da su jezične mjere pod izravnim utjecajem veličine transkripta, a koja pak proizlazi iz individualnih razlika u broju upotrijebljenih riječi i proizvedenih iskaza tijekom pripovijedanja, veličina je transkripta kontrolirana upravo tim varijablama. Nepostojanje statistički značajnih razlika na varijablama broja proizvedenih iskaza ($Z = -0,903$; $p > 0,05$) i broja upotrijebljenih riječi ($Z = -0,605$; $p > 0,05$) omogućilo je usporedbu na navedenim jezičnim i govornim mjerama između ispitivanih skupina na njihovim pripovjednim uzorcima.

S obzirom na mali uzorak i osjetljivost testova za testiranje normalnosti distribucije na veličinu uzorka, podatci dobiveni u obje skupine obrađeni su

¹ U analizu su uključene samo potpune jednostavne i složene rečenice, a sve nepotpune rečenice kodirane su kao fragmenti i isključene su iz analize.

² Segment iskaza temeljen je na *T-jedinici* i definiran je kao jedna glavna surečenica sa svim svojim subordiniranim surečenicama.

neparametrijskim Mann-Whitneyevim U-testom. Svi su podaci obrađeni u programskom paketu SPSS 20.

3. REZULTATI I RASPRAVA

Pripadajuće mjere centralne tendencije – medijan (C) i pripadajuća poluinterkvartilna raspršenja (Q) – izračunati su i prikazani u Tablici 2.

Tablica 2. Deskriptivna statistika za analizirane jezične i govorne mjere u obje skupine ispitanika

Table 2. Descriptive statistics for analyzing the language and speech measures in both groups of subjects

Jezična mjera / Language measure	Skupina / Group	N	C	Q	Min. / Min	Maks. / Max
UBR – ukupan broj riječi / Total word count	Šestogodišnjaci (6)	10	215,5	154,5	162	451
	Desetogodišnjaci (10)	10	249,5	38,5	194	301
UBReč – ukupan broj rečenica / Total sentence count	Šestogodišnjaci (6)	10	44	24,2	35	73
	Desetogodišnjaci (10)	10	50	12	40	64
T-jedinice / T-units	Šestogodišnjaci (6)	10	36,5	19,5	30	65
	Desetogodišnjaci (10)	10	42	6,2	33	50
PDIr – prosječna duljina iskaza u riječima / MLU – mean length utterance	Šestogodišnjaci (6)	10	20,5	11,2	13	29
	Desetogodišnjaci (10)	10	23,5	5,5	21	28
RG – rečenična gustoća / Clausal density	Šestogodišnjaci (6)	10	1,135	0,2	1	1,4
	Desetogodišnjaci (10)	10	1,950	0,09	1,1	1,4
Broj gramatičkih odstupanja / Grammatical accuracy	Šestogodišnjaci (6)	10	7	6,7	3	12
	Desetogodišnjaci (10)	10	3	2,2	1	7
RPM – riječi u minuti / WPM – word per minute	Šestogodišnjaci (6)	10	79,3	45,7	37	100
	Desetogodišnjaci (10)	10	90	29	64	130
Broj ometača u govoru / Number of mazes	Šestogodišnjaci (6)	10	23,5	28,7	7	51
	Desetogodišnjaci (10)	10	12,5	24	1	33

3.1. Sintaktična složenost

Sintaktička složenost proizvedenih pripovjernih diskursa u obje je skupine ispitanika procijenjena 1) prosječnom duljinom iskaza mjenom u riječima (PDIr) te 2) rečeničnom gustoćom (RG) koja se dobila tako što se ukupni broj rečenica podijelio s ukupnim brojem T-jedinica. Središnje vrijednosti temeljnih mjera: broj riječi, broj iskaza i broj T-jedinica iz kojih su se naknadno izračunale mjere PDIr i RG, pokazuju da su šestogodišnjaci i desetogodišnjaci proizveli približno isti broj tih jedinica (Tablica 2.).

Proveden Mann-Whitneyev U test pokazuje da nema značajne razlike u mjerama prosječne duljine iskaza izražene u riječima ($Z = -0,912$; $p > 0,05$) i rečeničnoj gustoći ($Z = -0,681$; $p > 0,05$) između tih dviju skupina ispitanika. Rezultati ovoga istraživanja u skladu su s rezultatima istraživanja Nippold i suradnika (2005) te Westerveld i Moran (2011) u kojima također nisu dobivene razlike u sintaktičkoj složenosti mjerenoj u T-jedinicama te u mjeri rečenične gustoće. Stoga nalazi i ovoga istraživanja idu u prilog nalazu da, iako su te mjere u izravnoj vezi s porastom kronološke dobi, taj porast ipak nije značajan do desete godine. Statistički govoreći, te mjere nemaju diskriminativnu ulogu u razdoblju do automatizacije jezika.

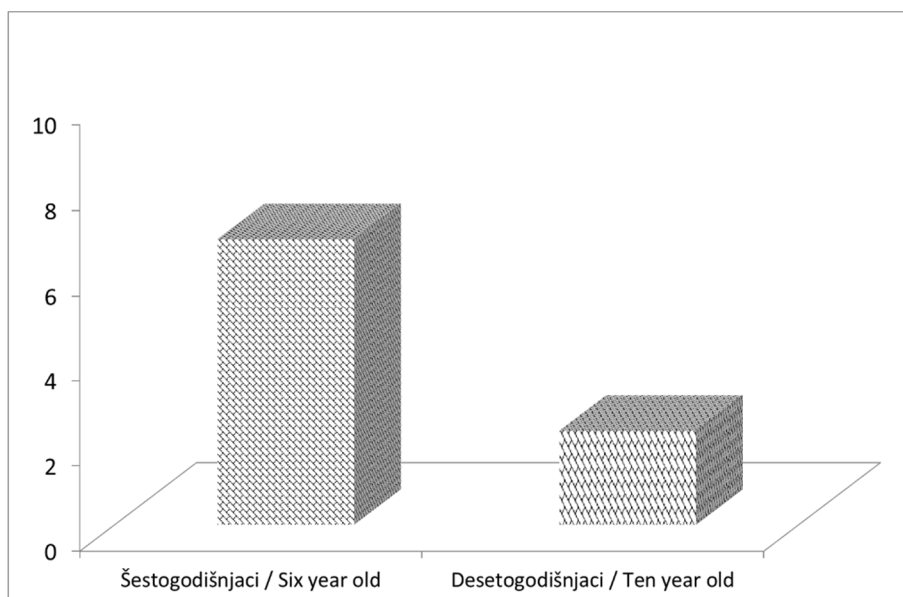
Unatoč nepostojanju razlike na promatranim varijablama bilo je zanimljivo dodatno analizirati proizvodnju različitih vrsta zavisnih rečenica. Ukupno 40 % šestogodišnje djece nije upotrijebilo odnosnu rečenicu, 70 % njih upotrijebilo je jednu priložnu rečenicu, dok je čak 90 % šestogodišnjaka u svojem pripovijedanju rabilo imensku zavisnu rečenicu (objektu). Svaki je desetogodišnjak upotrijebio barem jednu priložnu rečenicu i jednu imensku rečenicu, dok je samo jedan desetogodišnjak upotrijebio odnosnu rečenicu. Odnosne rečenice rabio je veći broj šestogodišnjaka što se može objasniti činjenicom da su šestogodišnjaci zadržali tzv. *zlatnu formulu* priče. Formula za započinjanje priče *Bio jednom jedan x koji ...* omogućuje pogodan kontekst za odnosne konstrukcije. Takve konstrukcije omogućuju uvođenje *novoga* i važnoga referenta kakav je glavni lik u priči te u njima glavna rečenica ima semantički neutralnu značajku uvodne rečenice. Može imati izraz *Ovo je ...* ili *Ovo je priča o ...* ili sadržavati glagol koji indicira znanje ili percepciju dolaska na scenu (*vidjeli smo ..., znamo ..., imamo ...*). Sintaktički takve konstrukcije dopuštaju da novi lik u priču bude uveden u nepočetoj položaju. Odnosna rečenica, s druge strane, služi da bi dala *nove* obavijesti o liku. Uporaba odnosne rečenice za uvođenje glavnih likova u slikovnici *Frog Story* javlja se u tzv. prezentativnim strukturama i ima pripovjednu

funkciju. Takva vrsta odnosnih rečenica služi da bi u priču uvela sporedne likove koje govornik smatra i tretira vrijednima daljnje komentara (Trtanj, 2015).

3.2. Gramatička točnost

Broj i vrste odstupanja koje se pojavljuju tijekom pripovijedanja pružaju podatke o govornikovo usvojenosti gramatičkoga sustava. Stoga su u nastavku analizirane sve vrste odstupanja koje su se pojavile u dječjim pripovjednim uzorcima u obje skupine ispitanika.

Za razliku od kvantitativnih mjera duljine i složenosti priče, po kojima se ne razlikuju dvije skupine, podatci o broju odstupanja unutar skupina znatno su drugačiji. Usporedbom ukupnoga broja sintaktičkih i morfoloških odstupanja, neparametrijska analiza Mann Whitney razlikuje dvije skupine: $Z = -2,828$; $p < 0,01$ na varijabli gramatičke točnosti.



Slika 1. Prosječan broj odstupanja u skupini šestogodišnjaka i desetogodišnjaka
Figure 1. The average number of errors in a group of six and ten year olds

Deskriptivna analiza pokazuje da je mlađa skupina ispitanika proizvela više od tri puta veći broj odstupanja od skupine desetogodišnjaka. Budući da usvajanje morfologije i ovladavanje njome ovisi o tipologiji jezika, Dressler i Karpf (1994) ističu

da će dijete one paradigme koje su morfofonološki jednostavnije, dakle bez glasovnih promjena i nepravilnih oblika, usvojiti brže. Tu je njegovu tvrdnju potvrdilo i ovo istraživanje. Tako je, primjerice, u građi pripovjednih uzoraka šestogodišnjaka primijećeno da imaju poteškoća sa sklonidbom imenica *pas* i *drvo* (vidi primjere 1. i 2.). Osim što je zamijećena uporaba imenice *pas* u umanjeničkom obliku, čime se umanjuje njezina morfološka zahtjevnost, uočava se i neprovođenje pravila nepostojanoga *a* u imenica muškoga roda. Sklonidba imenice *drvo* koja znači materijal i one koja znači stablo ponekad stvara nedoumice i odraslim govornicima hrvatskoga jezika pa ne čudi što djeca imaju poteškoća s njezinom sklonidbom.

- (1.) *LUC: onda se ljutio na **pasa**.
 (2.) *LUC: i pogledo jel ima u **drvu** žabe.

Uz odstupanja u sklonidbi, kod šestogodišnjaka pronalazimo odstupanja i u broju i rodu glagolskoga pridjeva radnog (vidi primjer 3.) te u tvorbi riječi (primjer 4.).

(3.) *HAN: pčele su **loveli** psa.

(4.) *IVA: **zaganjala** ga je sova.

Usto, brojna su preopćavanja glagolske osnove.³

- (5.) *ROB: dječak je pao <a so> [//] a sova je **izletila**.
 (6.) *ROB: doplivali su do [/]do drveta da **vidiju** (PR) jel je tu žaba.
 (7.) *HAN: i onda kad se probudio **vidjeo** je da žaba nije tu.
 (8.) *LUC: <i tra i z> [//] i **zovio** je [/] je na kamenu.

Šestogodišnjaci odabiru morfološki lakši oblik za iskazivanje posvojnosti (vidi primjere 9. i 10.) Izražavanje posvojnosti u predškolske djece (Kuvač i Mustapić, 2003.) pokazalo je da se oblik N + *od* + N (gen.) najdulje zadržava. Vjerojatnost je

³ O preopćavanju glagolske osnove u usvajanju hrvatskoga jezika vidi Hržica, 2012.

pojavljivanja toga oblika, prema riječima Kuvač i Palmović (2007), proporcionalna morfološkoj zahtjevnosti posjednika. Djeci je lakše posvojnosti označiti prijedlogom *od* i imenicom jer takva posvojnost zahtijeva minimalnu morfološku preobliku. Posvojni je pridjev viša razina u morfološkom razvoju, a najviša je razina uporaba posvojnih zamjenica kojima se najprije označuju prvo i drugo lice jednine⁴.

(9.) *IVA: gleda u košnicu **od pčela**.

(10.) *ROB: kad je pala [//] kad je pas srušio košnicu **od pčela**
sve pčele su izašle.

Kod šestogodišnjaka se zadržavaju odstupanja u imenicama tzv. složene morfologije. Takva je spoznaja u skladu s istraživanjem Kuvač i Cvikić (2003) o usvojenosti morfologije imenica muškoga roda koje sadrže glasovne promjene, a koje je potvrdilo da djeca polaskom u školu još uvijek nisu usvojila sklonidbu svih imenica.

Iako broj morfoloških, tvorbenih i leksičkih razvojnih odstupanja opada s kronološkom promjenom dobi, i kod najstarije ispitane dobne skupine pronađen je znatan dio odstupanja i nepravilnosti što nameće pitanje kada djeca ovladaju morfologijom.

Desetogodišnjaci i dalje ne upotrebljavaju posvojni pridjev kada izriču posvojnost (*kuća od sove, na rogove od jelena*), npr.:

(11.) *HAN: pas je skakao kraj košnice **od pčela**.

Nadalje, i u toj se dobnoj skupini mogu pronaći odstupanja u uporabi glagola, odnosno i u desetogodišnjaka su česta preopćavanja glagolske osnove (vidi primjere 12. i 13.):

(12.) *MAR: i on se zatrčao sa brijega je **gurnio** dječaka i psa u malo jezero.

(13.) *IVA: dječak je pao a iz stabla je **izletila** sova.

⁴ O izražavanju posvojnih odnosa u pripovjednom diskursu četverogodišnjaka i desetogodišnjaka vidi Šaravanja i Trtanj, 2016.

Gramatička odstupanja koja djeca čine ne utječu na strukturu pa čak ni na sadržaj priče, ali su pokazatelji jezičnoga napredovanja izraženoga putem dječjih pokušaja u pronalaženju odgovarajućega gramatičkog pravila (Tomasello, 1992; MacWhinney, 2001).

3.3. Verbalna proizvodnja

Iako se količina verbalne proizvodnje u istraživanjima pokazala kao mjera koja se mijenja s porastom kronološke dobi (Nippold i sur., 2005), suprotno očekivanjima i postavljenom pretpostavkom ovoga rada, statističkom analizom nije utvrđena značajna razlika na toj varijabli između dviju ispitivanih skupina. Središnji rezultat u proizvodnji T-jedinica u skupini djece u dobi od šest godina iznosio je 36,5, a u skupini djece u dobi od deset godina 42. Razlika među središnjim rezultatima obiju skupina nije se pokazala značajnom ($Z = -0,644$; $p > 0,05$). Iako je prosječna duljina diskursa mjerena bilo u C- ili T-jedinicama pokazana kao značajni pretkazatelj jezičnoga razvoja u školskoj dobi, i ovdje dobiveni rezultati idu u prilog nalazu da prosječna duljina mjerena u tim jedinicama raste s porastom kronološke dobi, ali sporo.

I istraživanja o broju riječi u minuti (RPM) u razgovoru, pripovijedanju i izlaganju pokazala su da je ta mjera osjetljiva na dob i jezične sposobnosti. Iako se prema središnjim rezultatima skupina može vidjeti lagan porast u broju proizvedenih riječi u minuti (središnji rezultat šestogodišnjaka je 79,3 proizvedene riječi u minuti, a desetogodišnjaka 90 riječi u minuti, Tablica 2.), ipak nije dobivena statistički značajna razlika na Mann-Whitneyevu U testu ($Z = -1,210$; $p > 0,05$).

3.4. Govorna tečnost

Djeca imaju više ometača u govoru (engl. *maze*), odnosno netečnosti, ponavljanja, samoispravljanja i poštapalica, u kontekstima koji su jezično zahtjevni poput proizvodnje pripovjednoga teksta (za razliku od primjerice razgovora). Ometači u govoru grupirani su u kategorije kao što su hmkanja, oklijevanja, zastajkivanja, ponavljanja i samoispravljanja. Hmkanja i ponavljanja smatraju se obilježjima nevjestijih govornika, ali s porastom jezične kompetencije opadaju tijekom proizvodnje diskursa (Starkweather, 1987). U primjerima koji slijede prikazani su ometači u govoru (samoispravljanja i ponavljanja) šestogodišnjaka (primjeri 14. i 15.) te desetogodišnjaka (16. i 17.).

- (14.) *IVA: zaganjala ga je sova <dok su pče> [//] dok je pas trčao.
(15.) *LUK: i [//] bili su tiho i vidjeli su žabu i <dje ža> [//] žabu.
(16.) *LUC: <u ko> [//] iz košnice su izašle pčele a iz rupe krtica.
(17.) *NIN: <naš> [//] našao je slomljeno drvo.

Iako se analizom mjera centralne tendencije (Tablica 2.) primjećuje da broj ometača u govoru opada s porastom kronološke dobi (središnji rezultat varijable *broj ometača u govoru* kod šestogodišnjaka iznosi 23,5, dok je kod desetogodišnjaka taj broj manji i iznosi 12,5), ipak nije utvrđena razlika između dviju skupina ($Z = -1,629$; $p > 0,05$). Čini se kako je pripovijedanje i u dobi od deset godina jezično i govorno zahtjevna vještina.

4. ZAKLJUČAK

Vještina pripovijedanja vrijedan je izvor jezičnih i govornih obilježja pripovjedača. Stoga je cilj ovoga rada bio ispitati četiri mjere s mikrostrukturne, odnosno jezične razine pripovijedanja – sintaktičku složenost, gramatičku točnost, verbalnu proizvodnju i govornu tečnost – te utvrditi koja se od navedenih mjera mijenja s porastom kronološke dobi. Primjenjujući visokostrukturirani poticaj u kontekstu situacijskoga uzorkovanja potvrđene su samo razlike na varijabli gramatičke točnosti. Nedobivanje razlika na ostalim jezičnim mjerama ne govori nužno o nenapredovanju djece u vještini pripovijedanja. Razlog može biti i u nedovoljnoj osjetljivosti jezičnih mjera u kraćem razdoblju kao što to navode i druga istraživanja poput istraživanja Loban (1976), Nippold i suradnika (2005) ili Westerveld i Moran (2011). Međutim, za provjeru osjetljivosti pojedinih jezičnih mjera potrebno je provesti, s obzirom na broj ispitanika i veličinu i broj pripovjednih uzoraka, daleko opsežnija ispitivanja. S obzirom na dobivene podatke, pretpostavku ovoga rada – da će djeca u dobi od deset godina brže i tečnije pripovijedati dulje priče temeljeći ih na složenim sintaktičkim strukturama te pri tome imati manje gramatičkoga odstupanja u odnosu na djecu u dobi od šest godina – moguće je prihvatiti samo u dijelu koji se odnosi na manji broj gramatičkih odstupanja. To znači da djeca u dobi od deset godina, a u odnosu na djecu u dobi od šest godina, pripovijedaju gramatički točnije priče.

REFERENCIJE

- Bates, E.** (2003). On the nature and nurture of language. U R. Levi-Montalcini, D. Baltimore, R. Dulbecco, F. Jacob, E. Bizzi, P. Calissano i V. Volterra (ur.), *Frontiers of Biology: The Brain of Homo Sapiens*, 241–265. Rome: Istituto della Enciclopedia Italiana fondata da Giovanni Treccani.
- Dressler, W. U., Karpf, A.** (1994). The theoretical relevance of pre- and protomorphology in language acquisition. U G. Booij i J. Marple (ur.), *Yearbook of Morphology*, 99–122. Vienna: LINCOM Europa.
- Fiestas, C. E., Bedore, L. M., Peña, E. D., Nagy, V. J.** (2005). Use of mazes in the narrative language samples of bilingual and monolingual 4- to 7-year old children. *Proceedings of the 4th International Symposium on Bilingualism* (ur. J. Cohen, K. T. McAlister, K. Rolstad i J. MacSwan), 730–740.
- Gagarina, N., Klop, D., Kunnari, S., Tantele, K., Välimaa, T., Balciuniene, I., Bonacker, U., Walters, J.** (2012). *MAIN: Multilingual Assessment Instrument for Narratives*. ZASPiL 56.
- Heilmann, J., Miller, J. F., Nockerts, A.** (2010). Sensitivity of narrative organization measures using narrative retells produced by young school-age children. *Language Testing* 27, 4, 603–626.
- Hržica, G.** (2012). Daj mi to napisaj: preopćavanja glagolske osnove u usvajanju hrvatskog jezika. *Suvremena lingvistika* 38, 74, 189–208.
- Hržica, G., Lice, K.** (2013). Morfološke pogreške u uzorcima govornog jezika djece urednog jezičnog razvoja i djece s posebnim jezičnim teškoćama. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja* 4, 1, 65–77.
- Kelić, M., Hržica, G., Kuvač Kraljević, J.** (2012). Mjere jezičnog razvoja kao pokazatelji posebnih jezičnih teškoća. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja* 48, 2, 23–40.
- Kuvač, J., Cvikić, L.** (2003). Obilježja dječje gramatike na primjeru imeničke morfologije. *Riječ: časopis za slavensku filologiju* 2, 9, 19–30.
- Kuvač, J., Mustapić, M.** (2003). Rani leksički razvoj – odnos nadređene i osnovne razine u usvajanju riječi. U I. Vodopija (ur.), *Dijete i jezik danas*, 67–77. Osijek: Visoka učiteljska škola u Osijeku.
- Kuvač, J., Cvikić, L.** (2005). Dječji jezik između standarda i dijalekta. U D. Stolac, N. Ivanetić i B. Pritchard (ur.), *Jezik u društvenoj interakciji*, 275–285. Zagreb-Rijeka: HDPL.
-

-
- Kuvač, J., Palmović, M.** (2007). *Metodologija istraživanja dječjeg jezika*. Jastrebarsko/Zagreb: Naklada Slap.
- Leadholm, B. J., Miller, J.** (1995). *Language Sample Analysis: The Wisconsin Guide*. Madison, WI: Wisconsin Department of Public Health.
- Loban, W.** (1976). *Language Development: Kindergarten through Grade Twelve*. Urbana, IL: National Council of Teachers of English.
- Mayer, M.** (1969). *Frog, Where are You?* New York: Dial Books for Young Readers.
- MacWhinney, B.** (1997). *The CHILDES Project: Tools for Analysing Talk*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- MacWhinney, B.** (2001). First language acquisition. U M. Aronoff i J. Rees-Miller (ur.), *The Handbook of Linguistics*, 466–488. Oxford: Blackwell Publishers.
- McCabe, A., Rollins, P. R.** (1996). Evaluating narrative discourse skills. U K. N. Cole, P. S. Dale i D. J. Thal (ur.), *Assessment of Communication and Language*, 121–141. Baltimore: Brookes.
- Nippold, M. A.** (1993). Developmental markers in adolescent language: Syntax, semantics, and pragmatics. *Language, Speech, and Hearing Services in Schools* **24**, 21–28.
- Nippold, M. A.** (2007). *Later Language Development: School-age Children, Adolescents, and Young Adults*. Austin, TX: Pro-Ed.
- Nippold, M. A., Hesketh, L. J., Duthie, J. K., Mansfield, T. C.** (2005). Conversational versus expository discourse: A study of syntactic development in children, adolescents, and adults. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research* **48**, 5, 1048–1064.
- Pearson, B. Z.** (2001). Language and mind in the stories of bilingual children. U L. Verhoeven i S. Strömquist (ur.), *Narrative Development in Multilingual Contexts*, 373–398. Amsterdam, NL: John Benjamins.
- Schiffin, D.** (1994). *Approaches to Discourse*. Oxford: Blackwell.
- Scott, C.** (1988). Spoken and written syntax. U M. Nippold (ur.), *Later Language Development*, 49–95. San Diego, CA: College-Hill Press.
- Starkweather, C. W.** (1987). *Fluency and Stuttering*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Šaravanja, L., Trtanj, I.** (2016). Izražavanje posvojnih odnosa u pripovjednom diskursu jednojezične djece govornika hrvatskoga i engleskoga jezika. *Jezikoslovlje* **17**, 1–2, 475–494.
-

- Tomasello, M.** (1992). *First Verbs: A Case Study of Early Grammatical Development*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Toolan, M.** (2001). *Narrative: A Critical Linguistic Introduction*. London: Routledge.
- Trtanj, I.** (2015). *Jezično označavanje likova u dječjem pripovjednom diskursu* (doktorska disertacija). Osijek: Filozofski fakultet.
- Westerveld, M. F., Moran, C. A.** (2011). Expository language skills of young school-age children. *Language, Speech, and Hearing Services in Schools* **42**, 2, 182–193.
-

Ivana Trtanj

itrtanj@foozos.hr

Faculty of Education, University Josip Juraj Strossmayer, Osijek
Croatia

Jelena Kuvač Kraljević

Faculty of Education and Rehabilitation Sciences, University of Zagreb
Croatia

Language and speech characteristics of children's narratives: the analysis of microstructure

Summary

The analysis of narrative's microstructure provides linguistic data on elements that make the discourse coherent. This paper examined narrative patterns in two groups of children: six- and ten-year olds. The analysis included the following measures: syntactic complexity, grammatical accuracy, verbal production and verbal fluency. Nonparametric statistical analysis showed a significant difference only for grammatical accuracy. The results showed that the hypothesis, the ten-year old children will be faster and more fluent in the production of longer stories using complex syntactic structures with fewer grammatical errors, is only partly confirmed, since older children showed higher grammatical accuracy.

Key words: discourse, narrative ability, microstructural level, language measures, grammatical accuracy
